

Att göra.

TIMRÅ KOMMUN Kommunledningskontoret	
2016 -09- 2 3	
Dnr.	Dpl.

Handlingsplan

Miljömålsarbete

Handlingsplan för miljömålsarbete 2017-2020

Inledning

Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) för Västernorrland 2011-2020¹ pekar ut länets gemensamma färdriktning med målet inställt på positiv befolkningstillväxt, ökad tillgänglighet och stärkt innovationsförmåga.

Arbetet med att ta fram olika handlingsplaner handlar om att omsätta målen i RUS till aktiviteter och åtgärder. Handlingsplanen för miljömålsarbete tar, förutom RUS, sitt avstamp i miljömålssystemets generationsmål och länets regionala miljö kvalitetsmål, som i förlängningen också stärker arbetet med de globala målen för hållbar utveckling, Agenda 2030.

Hållbar utveckling utgår från en helhetssyn på människans och samhällets behov, förutsättningar och utmaningar. Den grundläggande principen är att de sociala, ekonomiska och miljömässiga dimensionerna är integrerade och i den regionala utvecklingsstrategin har dessa grundläggande förutsättningar inte pekats ut som separata utvecklingsområden då de är "horisontella".

Syfte och mål med handlingsplanen

Handlingsplanen ska bidra till att uppfylla den regionala utvecklingsstrategin om långsiktigt hållbar tillväxt och utveckling genom att fokusera och konkretisera det nationella arbetet med generationsmålet och miljö kvalitetsmålen till en regional anpassning utifrån läns gemensamma prioriteringar.

Handlingsplanen syftar till att fungera som ett verktyg för miljöarbetet i Västernorrlands län och sträcker sig över en treårsperiod fram till år 2020. Handlingsplanen ska möjliggöra områden med åtgärder där vi kan agera tillsammans för att åstadkomma ett starkare resultat.

---

¹ [http://www.lansstyrelsen.se/Vasternorrland/Sv/publikationer/2011/Pages/regional-utvecklingsstrategi-\(rus\)-for-vasternorrlands-lan-2011-2020.aspx?keyword=regional utvecklingsstrategi](http://www.lansstyrelsen.se/Vasternorrland/Sv/publikationer/2011/Pages/regional-utvecklingsstrategi-(rus)-for-vasternorrlands-lan-2011-2020.aspx?keyword=regional%20utvecklingsstrategi)

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Handlingsplanen ska ange inriktningen på arbetet i länet och vara ett gemensamt verktyg för prioriteringar av projektansökningar inom det regionala anslaget och för medfinansiering inom strukturfondsprogrammen.

Målet är att förbättra miljötillståndet i länet och stimulera till samverkan mellan myndigheter, kommuner, näringsliv och andra aktörer. Den regionala miljömålsuppföljningen, som beskriver de förutsättningar och utmaningar som länet har, utgör det främsta underlaget för de prioriterade fokusområdena i handlingsplanen.

Generationsmålet och miljö kvalitetsmålen

Det svenska miljömålssystemet innehåller ett generationsmål, sexton miljö kvalitetsmål och tjugofyra etappmål. Miljö målen utgör en gemensam plattform för miljö arbetet i Sverige. Miljö målssystemet ger en struktur för miljö arbetet som Sverige bedriver nationellt, inom EU och internationellt. Myndigheter, länsstyrelser, kommuner och näringsliv har alla viktiga roller i arbetet med att nå målen.

Generationsmålet definierar den gemensamma målsättningen och anger inriktningen för den samhällsomställning som behöver ske inom en generation för att miljö kvalitetsmålen ska nås. Generationsmålet är vägledande för miljö arbetet på alla nivåer i samhället.

I Västernorrland har vi 15 regionala miljö kvalitetsmål. De regionala målen använder vi för att mäta och följa upp hur miljön mår i länet. Generationsmålet och de regionala miljö kvalitetsmålen är den målplattform som Länsstyrelsen Västernorrland arbetar utifrån.

Du kan läsa mer om miljö målen på www.miljomal.se och även få information om Västernorrlands regionala miljö målsuppföljning på <http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/Regionala/?l=22&t=Lan>

Läget i länet utifrån miljö målsuppföljningen

Av miljö målsbedömningen 2015 framgår att två av miljö kvalitetsmålen - *Frisk luft* och *Grundvatten av god kvalitet* är nära att nås. Västernorrland är en bra bit på väg mot en mer hållbar regional utveckling, samtidigt som ett flertal betydande utmaningar kvarstår.

Över en längre tid kan vi se att olika utsläpp minskar, handlingsplaner och åtgärdsprogram bidrar till ett ökat kunskapsunderlag och riktade åtgärder medverkar till att den storskaliga påverkan på miljön minskar.

Under perioden 1990 till 2013 har utsläppen av växthusgaser från länet minskat med cirka 42 procent. Det är i första hand inom industri- och energisektorn som utsläppen av växthusgaser har minskat.

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Luftkvaliteten i länet har förbättrats betydligt under de senaste decennierna. Det är främst i tätorterna som luftkvaliteten fortfarande kan vara dålig.

Försurningen på grund av nedfall av försurande ämnen har även det minskat betydligt de senaste decennierna och därmed är försurningsutvecklingen i sjöar och vattendrag positiv. Dock behövs fortfarande kalkning i många vatten.

I länet pågår ett arbete med att lyfta det förebyggande arbetet med en giftfri vardag till kommunerna. Arbetet med att fasa ut miljögifter har gett positiva resultat där återetableringen av uttern är ett tecken på ett lyckat regionalt, nationellt och internationellt miljöarbete de senaste decennierna. Från att nästan ha varit utrotad har uttern återetablerat sig i både länet och landet.

Arbetet med att förbättra tillståndet i länets vatten går framåt. Den återrapporering som Sveriges myndigheter och kommuner genomför varje år visar på att arbetet med förorenade områden och utpekandet av områden med höga krav på rening av enskilda avlopp är de åtgärder som kommunerna generellt har kommit längst med. Många av länets kommuner anser att vattenmyndighetens åtgärdsprogram hjälper kommunerna att driva arbetet med vattenfrågor framåt.

Även arbetet med att främja biologisk mångfald och levande skogar går framåt där länsstyrelsernas uppdrag med att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur² kan bli en central del när biologisk mångfald ska bevaras och främjas. Handlingsplanerna för grön infrastruktur ska vara fastställda år 2017.

Västernorrland är ett län vid kusten med havet som en resurs, där intressen som sjöfart, fiske, turism, försvar och vindkraft ska samsas inom ekosystemens ramar. Genom att visa hur havsområdet mest lämpligt kan användas bidrar havsplaneringen till att förebygga konflikter mellan olika intressen och verka för hållbara lösningar. År 2019 förväntas Bottniska vikens första havsplan vara på plats, med vägledning för hur havet kan användas. I planen kan avvägningar behöva göras mellan nyttjande, utveckling och bevarande. Sammanfattningsvis visar detta att länets miljöarbete ger resultat.

---

² Länsstyrelserna ska ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Uppdraget handlar huvudsakligen om att identifiera landskapets biotoper, strukturer, element och naturområden i land- och vattenmiljön inklusive i tätortsnära områden som tillsammans skapar ett ekologiskt sammanhang och som utgör förutsättningen för att bevara landskapets biologiska mångfald och främja ekosystemtjänster. Syftet med handlingsplanen för grön infrastruktur är att bidra till bevarande av biologisk mångfald, främja ekosystemens status och resiliens och därmed stärka ekosystemtjänster som är viktiga för samhället i stort.

Kunskapen om miljötillståndet varierar men vi kan lära oss av framstegen

Det behövs bättre kunskapsunderlag och fler utbildningsinsatser för att öka medvetandet om hur olika förhållanden påverkar miljön. Inom ett och samma miljömål kan det finnas sådant som går åt rätt håll, medan utvecklingen är mer negativ i något annat hänseende. Många av miljömålen är sinsemellan beroende av varandra, vilket kan försvåra arbetet men samtidigt skapa positiva synergieffekter om samspelade åtgärder sätts in. Det krävs ett aktivt omställningsarbete i bred samverkan mellan alla berörda parter. Det finns vidare ett stort behov av ett mer strategiskt arbete med tillsyn, tillämpning av befintliga styrmedel, och samarbete mellan aktörer.

Vi samtidigt ska komma ihåg att mycket miljömålsarbete sker i vardagen. Dagligen genomförs olika insatser och beslut fattas på lokal och regional nivå som bidrar till miljömålsuppfyllelse. Det kan exempelvis handla om åtgärder kopplade till samhälls- och transportplanering, tillsyn och prövning, luftövervakning, naturskydd, restaurering i våra vatten, friluftssatsningar och landsbygdsutveckling.

Länet har kommit en bra bit på väg – men har en bit kvar innan målen nås. De insatser som kan motiveras för att förändra utvecklingen handlar bland annat om mer kunskap, effektivare resursfördelning, smartare prioriteringar, bättre samarbeten och generella förändringar i människors sätt att tänka kring det ekologiskt hållbara samhället.

Tillvägagångssätt vid framtagande av handlingsplanen

Handlingsplanen har arbetats fram i en bred samverkan inom länet. Inför framtagandet av handlingsplanen för miljömålen skapades en regional styrgrupp, länsmiljömålsgruppen. I länsmiljömålsgruppen ingår representanter från kommunerna, landstinget, kommunförbundet, Skogsstyrelsen samt Länsstyrelsen.

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Länsmiljömålsgruppen har under arbetet definierat följande prioriterade fokusområden för handlingsplanen:

- Hållbar konsumtion
- Miljöarbetets förutsättningar
- Miljöns och naturens värden

Under arbetet med handlingsplanen har workshops anordnats kopplade till respektive fokusområden. Under workshopsarbetet togs förslagslistor fram över insatser och aktiviteter som är prioriterade de kommande åren.

Utifrån dessa listor har länsstyrelsen gjort en sammanställning och skrivit ett utkast med förslag till insatser och aktiviteter.

Den här handlingsplanen fokuserar inledningsvis på områdena *Hållbar konsumtion* respektive *Miljöarbetets förutsättningar*. Fokusområde *Miljöns och naturens värden* avvaktar vi med då arbetet i stort är avhängigt nyligen uppstartat arbete med handlingsplan för grön infrastruktur. Tanken är att vi om något år kan ta fram aktivitetsförslag beroende på vad som inte tas om hand i handlingsplanen för grön infrastruktur. Genom att använda det arbetet och de processer och förankringsytor som kommer att arbetas fram där, undviks dubbelarbete. Nedan presenteras de två förstnämnda fokusområdena samt ett antal förslag till insatsområden och aktiviteter.

Fokusområde Hållbar konsumtion

Målsättningen för fokusområdet *Hållbar konsumtion* är att människor, företag och samhälle utnyttjar sin konsumtionsmakt för en långsiktigt minskad belastning på miljön och ett socialt ansvarstagande.

Generationsmålet och majoriteten av de regionala miljömålen berörs på olika sätt av samhällets konsumtionsmönster. Omställning till en mer hållbar konsumtion är en nödvändighet för att minska negativ påverkan på klimat och miljö samt människors hälsa. En mer hållbar konsumtion innebär inte bara miljöfördelar utan kan även inbegripa sociala och ekonomiska fördelar såsom ökad konkurrenskraft, näringslivsutveckling och förbättrad hälsa.

Hållbar konsumtion är en tvärgående fråga som behöver komplettera och genomföra andra mål. Omställning till mer hållbara konsumtionsmönster förutsätter en rad verktyg och åtgärder, på olika nivåer och genomförda av olika aktörer. Utbildning är en viktig hörnsten. Genom utbildning kan människor förvärva värderingar, kunskaper och färdigheter som möjliggör för dem att bidra till en hållbar utveckling. En annan hörnsten är information. Tydlig och lättillgänglig information möjliggör för konsumenter

och andra aktörer att göra ansvarsfulla och hållbara val av produkter och tjänster och att ställa om till mer hållbara livsstilar.

Fokusområde Miljöarbetets förutsättningar

Målsättningen för fokusområdet *Miljöarbetets förutsättningar* är att miljöarbetet drivs med större kunnsande, deltagande och ansvar och det präglas av ökat omfång, bättre samverkan och säkrare kunskapsunderlag.

Av rapporten *Miljö tillstånd och miljömålsarbete i Västernorrlands län*³ framgick tydligt att samverkan kring miljö- och hållbarhetsarbetet kan och behöver utvecklas, liksom kommunikationen kring detsamma. Detta är något som har lyfts många gånger inom såväl länsstyrelsens interna miljömålssekretariat som i Länsmiljömålsgruppen. Det kan vara svårt att kommunicera flera miljömål samtidigt och nå ut med informationen på ett bra sätt. Det handlar om att kommunicera smart för att engagera och inspirera till förändring. Miljö- och hållbarhetsarbetet behöver bli mer strukturerat, vilket möjliggörs av ett vidareutvecklat miljöledningsarbete. Upphandlingsfrågorna har lyfts särskilt, inklusive fokus på den sociala dimensionen. Inom flera målområden behöver kompletterande kunskapsunderlag arbetas fram. Det arbetet gynnas av samordning så att vi bättre kan nyttja varandras kunskaper och hjälpas åt med omvärldsbevakning, samt definiera vilka underlag som vi behöver i det fortsatta arbetet framåt.

Fokusområde - Miljöns och naturens värden

Målsättningen för fokusområdet *Miljöns och naturens värden* är att landskapets biologiska mångfald, ekosystemtjänster och andra värden värnas, vårdas och tillgängliggörs. Fokusområde *Miljöns och naturens värden* avvaktar vi med då arbetet i stort är avhängigt det nyligen uppstartade arbetet med handlingsplan för grön infrastruktur.

Prioriterade områden för fortsatt utveckling

De nedanstående insatserna är resultatet av den process som beskrivs ovan. Dessa anger inriktningen på länets arbete inom denna handlingsplans fokusområden under de närmaste åren. De kommer att var styrande för finansiering av projekt från det regionala anslaget och för medfinansiering inom strukturfondsprogrammen.

3

<http://www.lansstyrelsen.se/vasternorrland/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/rapport/2015/miljotillstand-och-miljomalsarbete-vasternorrland.pdf>

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Så läser du tabellen

Överskriften i varje tabell är ett INSATSOMRÅDE med förslag på övergripande arbetsuppgifter som kopplar till fokusområdet. Kolumnen AKTIVITET anger de gemensamt identifierade förslagen till aktiviteter. DELTAGARE avser de aktörer som på något sätt vill delta i aktiviteten. ANSVARIG visar vilka organisationer som under perioden har för avsikt att driva projekt/åtgärder inom aktiviteten. Flera organisationer kan vara ansvariga.

Förtydligande:

Under processen har flera av länets kommuner och andra organisationer markerat intresse för att driva eller delta i genomförandet av aktiviteter genom att skriva in organisationens namn i utkastet till handlingsplanen, vilket framgår nedan.

Vid överskriften till de listade aktiviteterna, dvs den fetmarkerade texten, står det ibland listat deltagare, ibland inte. Inom vissa insatsområden står aktörer uppskrivna bara vid den fetmarkerade texten men på andra ställen har man även skrivit upp sig på mer specifika aktiviteter som är underställda den fetmarkerade texten.

Hållbar konsumtion: förslag på insatsområden och aktiviteter

Giftfri miljö i vardagen

Sedan en tid tillbaka har frågor kring kemikalier och en giftfri miljö seglat upp allt mer på den politiska dagordningen. Kemikalieinspektionen bedriver ett pågående arbete med giftfri vardag, där landets kommuner involveras på olika sätt. Frågor rörande giftfri vardag är högaktuella och i länet finns det ett stort behov och intresse av ett mer utvecklat och samlat arbete för giftfri vardag, inte minst inom förskola/skola. Det finns redan idag en hel del lättillgänglig information och material och det handlar huvudsakligen om att samordna och hitta rätt mottagare för informationen. Det finns flera goda exempel i länet som vi kan inspireras och lära oss av.

Giftfri miljö i vardagen		
Aktiviteter	Deltagare	Ansvarig
Utveckla arbetet med giftfri vardag och resurseffektiva kretslopp, t ex;	Kramfors, Sundsvall, Härnösand, LVN (kemikalieregister & utfasning), Sollefteå, Länsstyrelsen	
Delaktighet i Kemikalieinspektionens kemikalienätverk	Sundsvall, Sollefteå, Örnsköldsvik, Länsstyrelsen	
Fler giftfria upphandlingar		
Ta fram organisationsvisa kemikaliestrategier	KFVN	
Samordna och sprida tillgänglig information, checklistor m.m.	Länsstyrelsen	Länsstyrelsen
Genomföra workshops och sprida information kopplat till Giftfri vardag	KFVN, Länsstyrelsen	
Använda kommunvisa digitalplattformar i länet för återbruk av varor	Kramfors, Sundsvall, Härnösand, Sollefteå	
Erfarenhetsutbyte kring återbruk och reparation vid återvinningscentraler	Kramfors, Sundsvall, Sollefteå	Härnösand

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Utveckla arbetet med giftfri (för)skola, t ex;	Örnsköldsvik, Sollefteå, Kramfors, Sundsvall, KFVN, Härnösand, LVN (giftfria väntrum)
Utveckling av länsgemensamt nätverk för giftfri förskola	
Utbildning till förskolor/skolor om hur man skapar en giftfri miljö för barnen	
Samordna och sprida tillgänglig information, checklistor m.m.	Länsstyrelsen, KFVN

Hållbara offentliga upphandlingar

Hållbar offentlig upphandling innebär att olika myndigheter tillgodoser sitt behov av varor och tjänster på ett sätt som säkerställer den goda affären sett till hela livscykeln. På senare år har fokus på den socialt ansvarsfulla upphandlingen ökat. Fler och fler upphandlande myndigheter använder upphandlingen för att bidra till att nå olika sociala mål. Sociala krav vid upphandling kan även syfta till att bland annat främja sysselsättning, lika rättigheter och möjligheter, social integration, tillgänglighet, samt en rättvis handel. Social hållbarhet behöver beaktas i större utsträckning vid upphandling. Det handlar om att bygga ett långsiktigt stabilt och dynamiskt samhälle där grundläggande mänskliga behov uppfylls.

Hållbara offentliga upphandlingar		
Aktiviteter	Deltagare	Ansvarig
Vidareutveckla arbetet med hållbar offentlig upphandling, t ex ;	Kramfors, Härnösand	
Vidareutveckla arbete med hållbarhetsfrågor inom länsgemensamt upphandlingsnätverk	Länsstyrelsen, LVN, KFVN	
Kompetensutveckling inom beställarstöd för att förenkla processen med hållbara inköp	Sundsvall, LVN, Länsstyrelsen	
Stimulera samverkan mellan leverantörer för att få fler hållbara leverantörer	Sundsvall, Härnösand, LVN	
Spridning av goda exempel med t.ex. substitutionsprincipen (kemikalierregister & utfasning)	LVN, Sundsvall, KFVN	LVN

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Social hållbarhet i konsumtionen, t ex;	Kramfors, Härnösand	
Insatser för att främja sociala hållbarhetskrav i upphandlingar	Sundsvall, LVN, Länsstyrelsen	
Identifiering av möjliga åtgärder som kan skapa en socialt hållbar konsumtion	Sundsvall	
Fairtrade-certifiering av offentliga verksamheter	Kramfors, Härnösand, LVN	Kramfors

Lärande för hållbar utveckling, LHU

Uppdraget att utbilda för en hållbar utveckling har formulerats i internationella överenskommelser och nationella styrdokument, såsom Skolplanen. En hållbar utveckling kan inte byggas utan kunskap och engagemang, för den utmanar vår nuvarande världsbild. Den kräver också ett helhetstänkande för att vi ska kunna se och förstå sambanden mellan de sociala, ekonomiska och ekologiska värdena. Hur engagerar och rustar vi våra barn och ungdomar i Västernorrland i frågor som handlar om hållbar utveckling? Barn och unga är en prioriterad målgrupp eftersom de även är morgondagens medborgare, entreprenörer/producenter, politiker och konsumenter. De kunskaper och insikter de förvärvar i skolan bär de också med sig hem till sina familjer och vänner, vilket kan skapa ringar på vattnet-effekter.

Lärande för hållbar utveckling (LHU)		
Aktiviteter	Deltagare	Ansvarig
Identifiering av tillgängliga nätverk för att kunna koppla ihop nationella nätverk med regionala nätverk	BioFuel Region, Länsstyrelsen	BioFuel Region
Identifiera personer som kan kompetensutveckla lärare i LHU. Detta förutsätter även insatser på beslutande nivåer	BioFuel Region	BioFuel Region
Inventering av möjliga aktiviteter som kopplar lärande för hållbar utveckling/konsumtion till de olika skolämnena. Detta inbegriper samverkan mellan förvaltningar och andra aktörer i samhället	BioFuel Region	BioFuel Region
Ta fram och lyfta goda exempel på lärande aktiviteter/ pedagogiskt material för skolor exempelvis Håll Sverige Rent, Naturskyddsföreningen respektive	BioFuel Region, Skogsstyrelsen, Härnösand, Länsstyrelsen	BioFuel Region

Skogsstyrelsens arbete med "Skogen i skolan". Sprida och länka ihop utbildningsinsatser, samt om möjligt genomföra utbildningsinsatser utifrån detta		
Skapa en regional nod för "lärande för hållbar utveckling"	BioFuel Region, Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen	BioFuel Region

Miljöarbetets förutsättningar: förslag på insatsområden och aktiviteter

Ett mer strukturerat miljö- och hållbarhetsarbete

Det krävs ett aktivt omställningsarbete och en rad beteendeförändringar för att åstadkomma önskvärda positiva förändringar i miljön. Med hjälp av nudging⁴ och ett mer strategiskt tänk kring hur miljö- och hållbarhetsfrågorna kommuniceras i termer av positiva budskap, vill vi stimulera till ökad kunskapsinhämtning, engagemang och handlingskraft. Det finns idag en stor möjlighet att nå ut till många med ett budskap på lättillgängliga kommunikationskanaler. Med ett mer samordnat regionalt samarbete kan man utnyttja dessa kanaler för att skapa en medvetenhet för hur våra konsumtionsmönster påverkar vår miljö.

Information och kommunikation om miljö och hållbarhet		
Aktiviteter	Deltagare	Ansvarig
Insatser för ett mer strategiskt kommunikationsarbete kring miljö och hållbarhet internt respektive externt inom och mellan olika aktörer, t ex;		
Ta fram organisationsvisa kommunikationsstrategier respektive planer	Härnösand, Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, LVN, Sundsvall	
Utbildningsinsatser kring opinionsarbete & kommunikationskanaler	Skogsstyrelsen, LVN	
Kartlägga och lyfta insatser och upplysningstjänster som främjar hållbar konsumtion	Skogsstyrelsen, LVN	

⁴ Ordet "nudge" kommer engelskans "knuff" - att putta någon i rätt riktning. Nudging som metod handlar om att påverka folks beteende i en önskvärd riktning utan att använda piska eller morot. Istället arrangeras valsituationen så att det blir lätt att göra rätt.

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Utveckling av "hållbarhetsnätverk" för länets kommunikatörer	KFVN/Energikontoret
Förbättrade kunskapsunderlag, t ex;	
Olika informationsinsatser kopplade till identifierade kunskapsluckor där föreläsare plockas in	LVN, Härnösand, Skogsstyrelsen, Kramfors, KFVN, Sundsvall, Länsstyrelsen
Inrätta en läns gemensam "Miljömålsdag" där olika fokusfrågor lyfts och diskuteras, exempelvis lyfta in frågor från tidigare Miljöbalksdagarna	LVN, Härnösand Skogsstyrelsen, Kramfors, KFVN, Sundsvall, Länsstyrelsen
Skapa bättre förutsättningar för ett mer långsiktigt och strategiskt miljö- och hållbarhetsarbete, t ex;	
Utveckla arbetet med miljöledningssystem & certifiering	Härnösand, LVN, Kramfors, Länsstyrelsen, Sundsvall, Timrå, Sollefteå
Kartlägga finansieringsmöjligheter för att på sikt kunna skapa läns gemensamma projekt för t.ex. kunskapsinventering, projektledning, kunskapsspridning	Härnösand, Länsstyrelsen, Kramfors, Sundsvall

Integrering miljö mål i tillsyn och prövning

Aktiviteter	Deltagare	Ansvarig
Kompetensutveckling kring tillsyn och prövning där miljömålen tydligare används, t.ex.	Timrå, Kramfors, Sollefteå, Sundsvall, Härnösand, KFVN	

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Stimulera innovativ tillsyn för avfallshanteringen vid livsmedelsbutiker genom att ställa krav på distributörer att minska livsmedelsavfallet	Kramfors, Sollefteå
Utbildning i energitillsyn för länets miljöinspektörer	Energikontoret

Bilaga 1 - Process vid framtagande av handlingsplanen

Handlingsplanen har arbetats fram i en bred samverkan inom länet. Inför framtagandet av handlingsplanen för miljömålen skapades en regional styrgrupp, länsmiljömålsgruppen. I länsmiljömålsgruppen ingår representanter från kommunerna, landstinget, kommunförbundet, Skogsstyrelsen samt Länsstyrelsen. Länsmiljömålsgruppen har under arbetet definierat ett antal prioriterade fokusområden för handlingsplanen.

Under arbetet med handlingsplanen har workshops anordnats kopplade till respektive fokusområden. Under workshopsarbetet togs förslagslistor fram över insatser och aktiviteter som ska prioriteras de kommande åren. Dessa olika förslag har sedan sammanställts för att skickas ut på remiss. Efter remisstidens slut kommer Länsstyrelsen att revidera handlingsplanen utifrån remissvaren. Den slutgiltiga handlingsplanen kommer att antas efter ställningstagande i Länspartnerskapet.

Länspartnerskapet

Länspartnerskapet är det samlade, strategiska regionala utvecklingsnätverket för Västernorrland med företrädare för viktiga organisationer i länet⁵. Landshövdingen är ordförande. Partnerskapet har till uppgift att samordna tillväxtarbetet i länet för att vi ska nå utvecklingsmålen i RUS 2020.

Miljömålssekretariatet

Miljömålssekretariatet består av ett antal miljömålsledare på länsstyrelsen som ansvarar för analys och uppföljning av 1-3 miljö kvalitetsmål vardera. Miljömålssamordnaren samordnar och leder sekretariatets arbete⁶.

Länsmiljömålsgruppen

Länsmiljömålsgruppen bildades i december 2015 och är en regional styrgrupp för länets strategiska miljömålsarbete. Styrgruppen består av tjänstemän från kommunerna, landstinget, kommunförbundet, Skogsstyrelsen och länsstyrelsen (miljömålssekretariatet). Miljömålssamordnaren samordnar och leder Länsmiljömålsgruppens arbete.

⁵ För mer information om vilka som ingår i Länspartnerskapet, se Länsstyrelsen Västernorrlands hemsida <http://www.lansstyrelsen.se/Vasternorrland/Sv/om-lansstyrelsen/vart-uppdrag/regional-utveckling/lanspartnerskapet/Pages/ledamoter-lanspartnerskapet.aspx>

⁶ För mer information om vilka som ingår i miljömålssekretariatet, se Länsstyrelsen Västernorrlands hemsida <http://www.lansstyrelsen.se/Vasternorrland/Sv/miljo-och-klimat/miljomal/miljomalsorganisation/Pages/default.aspx>

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

Följande representanter ingår i Länsmiljömålsgruppen:

Sollefteå kommun: Maria Söderlund

Sundsvalls kommun: Sofie Eriksson

Härnösands kommun: Daniel Johansson & Owe Kullerstedt

Örnsköldsviks kommun: Marianne Dahlbäck

Kramfors kommun: Magnus Zeilon

Timrå kommun: vakant (tidigare Stefan Grundström)

Ånge kommun: vakant

Skogsstyrelsen: Eva Jörgensen

Landstinget Västernorrland: Olle Bertilsson

Kommunförbundet Västernorrland: Lars Brännström

Workshop 2016-03-04, Technichus, Härnösand

Inbjudna: representanter i Länsmiljömålsgruppen

Deltagare: Magnus Zeilon (Kramfors kommun), Sofie Eriksson (Sundsvalls kommun), Marianne Dahlbäck (Örnsköldsviks kommun), Daniel Johansson (Härnösands kommun), Owe Kullerstedt (Härnösands kommun), Olle Bertilsson (Landstinget Västernorrland), Lars Brännström (Kommunförbundet Västernorrland), Jonas Salmonsson (länsstyrelsen Västernorrland), Per Sander (länsstyrelsen Västernorrland), Sara Zandler (länsstyrelsen Västernorrland), Mats Bäck (länsstyrelsen Västernorrland), Magnus Jensen (länsstyrelsen Västernorrland), Pelle Molin (länsstyrelsen Västernorrland), Rebecka Bjurhall (länsstyrelsen Västernorrland). Maria Söderlund (Sollefteå kommun) deltog via Lync.

Syfte: starta upp arbetet med fokusområde *Miljöarbetets förutsättningar* och få fram förslag till aktiviteter/åtgärder kopplat till detta. En central frågeställning var hur länets miljöarbete kan bli bättre och starkare.

Workshop 2016-03-18, Härnösands folkhögskola, Härnösand

Inbjudna:

1. Sollefteå kommun kommun@solleftea.se
2. Ungdomsdelegationen Sollefteå kommun ud@solleftea.se
3. Timrå kommun timra.kommun@timra.se
4. Ungdomsrådet Timrå kommun bo.markusson@timra.se
5. Sundsvalls kommun sundsvalls.kommun@sundsvall.se
6. Ungdomsrådet Sundsvall pia.fjallmo@sundsvall.se
7. Ånge kommun ange@ange.se
8. Ungdomsrådet Ånge kommun lotta.backlund@ange.se
9. Härnösands kommun kommun@harnosand.se
10. Ungdomsrådet Härnösands kommun hampushogberg@hotmail.se
11. Kramfors kommun kommun@kramfors.se
12. Ungdomsrådet Kramfors kommun hans.bylund@kramfors.se
13. Örnsköldsviks kommun kommunen@ornskoldsvik.se
14. Ung i Övik camilla.larsson@ornskoldsvik.se
15. Landstinget Västernorrland inger.bergstrom@lvn.se,
nils.goran.johansson@lvn.se , olle.bertilsson@lvn.se
16. Västernorrlands ungdomsråd madeleine.wallenius@lvn.se
17. Kommunförbundet Västernorrland info@kfvn.se
18. Skogsstyrelsen vanja.strand@skogsstyrelsen.se
19. SCA Christer Fält christer.falt@sca.com
20. Domsjöfabriker, Örnsköldsvik info@domsjoe.com
21. Metse Board, Husum anders.ek@metsagroup.com
22. Mondi Dynäs AB, Väja Lena.AfGeijerstamUnger@mondigroup.com
23. SCA Östrands, Timrå erica.lindgren@sca.com
24. SCA Ortvikens pappersbruk Sundsvall maria.larsson.ortv@sca.com
25. Akzonobel: Helene Nordsten helene.nordsten@akzonobel.com
26. Midlanda: Petra Schwartz petra.schwartz@sdlairport.se
27. Höga Kusten Airport info@hkairport.se
28. Örnsköldsviks flygplats info@oer.se
29. Kubal: Ebba Åkerlund eba@kubal.se
30. Hemab info@hemab.se
31. Neova info.varme@neova.se
32. Ånge Energi AB angeenergi@ange.se
33. Övik Energi AB info@ovikenergi.se
34. Sundsvall Energi AB info@sundsvallenergi.se
35. Energidalen energidalen@solleftea.se
36. Energikontoret Västernorrland info@kfvn.se
37. Naturskyddsföreningen mitt@naturskyddsforeningen.se

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

38. Scouterna info@scouterna.se
39. Cykelfrämjandet Sundsvall sundsvall@cykelframjandet.se
40. Vattenregleringsföretagen webmaster@vattenreglering.se
41. Älvräddarnas samorganisation info@alvraddarna.se
42. LRF Västernorrland lrfvasternorrland@lrf.se
43. Hushållningssällskapet anders.segebo@hushallningssallskapet.se
44. Delta grönt info@deltagrönt.se
45. Besöksnäringen peter.sagebro@lvn.se
46. Trafikverket jan.lindgren@trafikverket.se
47. Kollektivtrafikmyndigheten registrator@dintur.se
48. Sundfrakt jorgen.persson@sundfrakt.se
49. VTG sofia.mackin@vtg.se
50. Byberg och Nordin peder.tarberg@bybergnordin.se
51. Örnfrakt tina.vedin@ornfrakt.se
52. Skidstahus hakan.westerlind@skidstahus.se ,
tobias.wikstrom@skidstahus.se
53. Polarbröd konsumentkontakt@polarbrod.se
54. BAE systems soren.holmstrom@baesystems.se
55. Länsförsäkringar Västernorrland info@lfy.se
56. Technichus lina.dahlbom@technichus.se
57. Kunskapslänken mathias.sundin@biofuelregion.se
58. Lärarnas Riksförbund Västernorrland asa.elfving@ornskoldsvik.se
59. Mittuniversitetet registrator@miun.se
60. Umeå Universitet umea.universitet@umu.se
61. SPV kundservice@spv.se
62. CSN registrator@csn.se
63. Bolagsverket bolagsverket@bolagsverket.se
64. Handelskammaren Mitt info@midchamber.se
65. Svenskt näringsliv anna.h.johansson@svensktnaringsliv.se
66. Svensk handel sundsvall.tobak@telia.com , info@svenskhandel.se
67. Coompanion Västernorrland vasternorrland@coompanion.se
68. Absolicon info@absolicon.com
69. Sweco fredrik.wallner@sweco.se , magnus.lindqvist@sweco.se
70. Tyrens Malin.Sjostrand@tyrens.se
71. Miljökompassen info@miljokompassen.se
72. Länsmuseum Västernorrland hej@murberget.se
73. Naturum Höga Kusten anna.carlemalm@lansstyrelsen.se
74. Sundsvalls museum kulturmagasinet@sundsvall.se
75. Sollefteå museum museet@solleftea.se
76. Örnsköldsvik museum och konsthall museum@ornskoldsvik.se
77. Sametinget lars-ove.sjain@sametinget.se
78. Erikshjälpen kersti.danielsson@erikshjalpen.se , leif.grip@mnbehj.se
79. Röda korset info@redcross.se
80. Härnösandshus info@harnosandshus.se
81. Mitthem info@mitthem.se
82. Solatum solatum@solleftea.se

2016-09-23

Dnr. 501-6873-16

83. Timråbo info@timrabo.se
84. Övikshem info@ovikshem.se
85. Åfa afa@afa.ange.se
86. Socialdemokraterna Västernorrland
vasternorrland@socialdemokraterna.se
87. SSU Västernorrland erik.nordlund@ssu.se
88. Vänsterpartiet Västernorrland vasternorrland@vansterpartiet.se
89. Ung Vänster Västernorrland vasternorrland@ungvanster.se
90. Miljöpartiet Västernorrland vasternorrland@mp.se
91. GU Västernorrland elonwissing@hotmail.com
92. Moderaterna Västernorrland peter.sjobom@moderat.se
93. MUF Västernorrland ida.skogstrom@moderat.se
94. Centerpartiet Västernorrland ingrid.flodin@centerpartiet.se
95. CUF Västernorrland andreas.jansson@centerpartiet.se
96. KD Västernorrland vasternorrland@kristdemokraterna.se
97. KDU Västernorrland robin.hakansson@kristdemokraterna.se
98. Liberalerna Västernorrland vasternorrland@Liberalerna.se
99. LUF Västernorrland elisebackman@hotmail.com

Deltagare: Erika Hultman (LVN), Åsa Hamrin (LVN), Elin Wallinder (Länsstyrelsen) Frida Kallenbach (LVN) Petra Schwartz (Midlanda airport), Per Molin (Länsstyrelsen) Per Sander (Länsstyrelsen), Eva Andersson (LVN), Barbro Kalla (BioFuel Region), Maria Söderlund (Sollefteå kommun), Magnus Zeilon (Kramfors kommun), Christine sprinzl (Kramfors kommun), Rolf Andersson (Kramfors kommun), Jonas Borg (Sundsvalls kommun), Sofie Eriksson (Sundsvalls kommun) Anna Stjärne (Länsstyrelsen), Rebecka Bjurhall (Länsstyrelsen), Jan Sahlén (Kramfors kommun), Daniel Johannsson (Härnösands kommun), Kjell Bergkvist (Sundsvalls kommun), Owe Kullerstedt (Härnösands kommun), Lasse Brännström (Kommunförbundet Västernorrland), Erik Norin (LVN), Olle Bertilsson (LVN), samt processledare Simon Coleman.

Syfte: starta upp arbetet med fokusområde *Hållbar konsumtion* och bredare förankra och ta fram åtgärder för länets miljömålsarbete med fokus på frågor rörande hållbar konsumtion. En viktig frågeställning handlade om hur vi kan åstadkomma ett mer aktivt omställningsarbete.